

Vem besöker de centrala museerna?

Redovisning av ett regeringsuppdrag

Överlämnad till regeringen den 2013-12-13

Reviderad 2014-02-05

Förord	3
Sammanfattning	4
Summary	5
Inledning	6
Uppdraget	6
Syfte	7
Metod och material	7
Befintliga kunskaper om besöksmönster	9
Kvinnor, välutbildade och äldre besöker oftare museer	9
Inkomstens betydelse kan inte helt förbises	9
Tillgänglighet påverkar	9
Kan fri entré öka tillgången till museerna för "icke-typiska" besökare?	10
Resultat	13
Fler kvinnor än män bland besökarna generellt	13
Högutbildade är kraftigt överrepresenterade	13
Besökarnas ålder ojämnt fördelad	14
Närboende överrepresenterade	15
Entréavgifter och besöksmönster	16
Analys och slutsatser	18
Slutsatser	19
Samlad bedömning	19
Referenser	20
Bilaga 1	21
Bilaga 2	22
Bilaga 3	25

Förord

Denna promemoria har utarbetats av Myndigheten för kulturanalys som svar på ett uppdrag i myndighetens regleringsbrev för år 2013. Uppdraget var att följa upp utvecklingen av museibesöken vid de statliga museerna och analysera besöksmönstren för att ställa dessa mot de kulturpolitiska målen.

Vår förhoppning är att promemorian ska läsas med behållning av olika aktörer i kulturpolitiken. Vi har i första hand skrivit den för politiker och tjänstemän som är involverade i den nationella kulturpolitiken. Det utesluter inte att innehållet även kan vara till glädje för andra.

Promemorian överlämnades till regeringen den 13 december 2013. Promemorian reviderades den 5 februari 2014 med anledning av en rättelse av summan på intäktsbortfallet hos de centrala museerna vid införandet av fri entré. Den korrekta summan är 140 miljoner kronor och inte 240 miljoner kronor som tidigare angivits.

Stockholm den 5 februari 2014

Erik Peurell

Vikarierande myndighetschef

Sammanfattning

Denna promemoria syftar till att analysera besöksmönstren vid de centrala museerna i relation till de kulturpolitiska målen. Besöksmönster handlar om vad som kännetecknar museibesökare. Utgångspunkten i denna studie är att *besöksmönster* avser museipublikens sammansättning med avseende på kön, ålder, bostadsort och utbildningsnivå. Det kan inte uteslutas att även inkomst är en relevant variabel, men baserat på tillgänglig kunskap har vi valt att fokusera på utbildningsnivå eftersom det dels är en mindre känslig fråga att ställa i en enkät, dels enligt tidigare forskning är en viktigare förklaringsfaktor för benägenheten att besöka museer än inkomst. Många andra egenskaper och kännetecken är relevanta, men svåra att mäta och analysera.

Museibesökarna representerar inte ett tvärsnitt av befolkningen. Högutbildade är kraftigt överrepresenterade bland museibesökarna och kvinnor är i allmänhet flitigare museibesökare än män. Majoriteten av de centrala museerna ligger i Stockholms kommun och lite drygt 80 procent av samtliga besök vid de centrala museerna gjordes i Stockholms kommun. Föga förvånande visar denna studie att personer bosatta i Stockholms län är överrepresenterade bland besökarna vid de centrala museerna.

Publikens sammansättning är en komplex fråga och många faktorer styr. Entréavgiften styr i första hand *antalet* besök, men verkar enligt denna studie – liksom tidigare internationell forskning visat – vara av mindre betydelse för att väsentligt påverka *vilka* som besöker museerna.

Vår samlade bedömning är att det är tveksamt om de ökade statliga kostnader som ett återinförande av fri entré vid de centrala museerna innebär kan väntas motsvara en ökad måluppfyllelse i tillräcklig utsträckning för att motivera kostnadsökningen.

Vi menar att man bör pröva andra sätt att få nya grupper att delta i kulturlivet – sätt som omfattar fler konst- och kulturformer och är mindre beroende av var i landet man bor. Olika system med statliga kulturcheckar kan vara ett alternativ.

Möjligheten att kanalisera ett sådant stöd genom den så kallade kultursamverkansmodellen bör prövas.

Summary

This report aims to analyse the visiting patterns at the central museums relative to the culture policy objectives. Visiting patterns concern the visitors' characteristics and distinguishing factors. The starting point here is that the *visiting pattern* pertains to the audience's composition with regard to gender, age, city of residence and level of education. It cannot be ruled out that income may also be a relevant variable, but we have chosen to focus on the level of education since it is a less sensitive question to ask in a questionnaire and according to previous research, is a more important explanatory factor of the tendency to visit museums than income. Many other characteristics and distinguishing factors are relevant, but difficult to measure and analyse.

Museum visitors do not represent a cross-section of the population. The highly educated are strongly overrepresented among museum visitors and women are generally more frequent visitors than men. The majority of the central museums are located in the City of Stockholm and just over 80 per cent of all visits to the central museums were made at these museums. It is not surprising that this study shows that those residing in Stockholm County are overrepresented among the visitors to the central museums.

The composition of the audience is a complex issue and many factors are involved. The entrance fee primarily influences the *number* of visits, but according to this study, and as shown by previous international research, it is of less importance to substantially influencing visiting patterns, i.e. *who* visits the museums.

Our overall assessment is that it is uncertain whether the increased government expenditures that a reinstatement of free admission at the central museums would correspond to an equal increase in the goal achievement, to justify the increased cost.

We believe that other methods should be considered to encourage new groups to participate in cultural life – methods that include a greater number of art and cultural activities, and that are less dependent on city of residence. A system with state-funded cultural checks could be an option.

The ability to channel such support through the Cultural Collaboration Model should be tested.

Inledning

De kulturpolitiska målen anger att ”Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet” och att ”Kulturpolitiken ska särskilt uppmärksamma barns och ungas rätt till kultur.”¹ Tillgången till, och utnyttjandet av, den kultur som staten är med och finansierar befaras vara ojämnt fördelad mellan olika demografiska grupper i samhället.² Särskilt flitigt har möjligheten till deltagande i kulturlivet genom att besöka de centrala museerna debatterats.

Tidigare studier och uppföljningar av besök vid de centrala museerna har visat på fler kvinnor än män bland museibesökarna och att storstadsbor besöker museer oftare än landsortsbor. I denna promemoria refereras dessutom internationella studier som bland annat visar på ett samband mellan människors utbildningsnivå och deras benägenhet att besöka museer.

Uppdraget

I regleringsbrevet för 2013 fick Myndigheten för kulturanalys i uppdrag att:

... i enlighet med Riksdagens tillkännagivande (betänkande 2011/12:KrU1, rskr. 2011/12:74, s. 94) följa upp utvecklingen av museibesöken vid de statliga museerna och analysera besöksmönstren så att dessa kan ställas mot de kulturpolitiska målen.”

Uppdraget ska redovisas till Kulturdepartementet senast den 15 december 2013.³

Utgångspunkter och avgränsning

Av Kulturutskottets tillkännagivande framgår att de frågeställningar utskottet vill ha belysta är (1) utvecklingen av museibesöken vid de statliga museerna sedan entréavgifterna återinförts och (2) analyser av besöksmönstren så att dessa kan ställas mot de kulturpolitiska målen.⁴

Det är av vikt att hålla isär begreppen besök och besökare i tolkningen av detta uppdrag. Med *besök* menas det antal personer som besöker museet. Med *besökare* menas den person som besöker museet. En besökare kan göra flera besök vid ett museum och då räknas flera besök för den besökaren. Frågan om utvecklingen av museibesöken, det vill säga antalet besök, vid de statliga museerna sedan entréavgifterna återinförts besvaras i Kulturanalys promemoria *Besöksutveckling för museer 2012*⁵ och benämns fortsättningsvis i denna promemoria *besöksstatistik*.

Allt som kännetecknar museibesökare är inte mätbart även om det skulle vara relevant. Vi gör tolkningen att begreppet *besöksmönster* avser publikens sammansättning med avseende på kön, ålder, bostadsort och utbildningsnivå. Det kan inte uteslutas att även inkomst är en relevant variabel, men baserat på tillgänglig kunskap har vi valt att fokusera på utbildningsnivå eftersom det dels är en mindre känslig fråga att ställa i en enkät, dels är en statistiskt effektiv förklaringsfaktor för att beskriva individers benägenhet att besöka museer.⁶

För att ställa besöksmönstren mot de kulturpolitiska målen krävs en tolkning av målen vilket tidigare gjorts av Kulturanalys.⁷ Analysen i denna studie fokuserar på *Jämlikhetsmålet*, *Bildningsmålet* samt *Barn- och unga-målet*.⁸ Kulturpolitiken ska ge förutsättningar för allas deltagande i kulturlivet oavsett i vilken del av landet man bor. Det är värt att notera att motiven för *Jämlikhetsmålet* fokuserar på geografisk tillgång och inbegriper inte att kulturpolitiken ska ge förutsättningar för allas deltagande i kulturlivet oavsett kön, ålder, eventuell funktionsnedsättning, social bakgrund eller etnisk och kulturell bakgrund. Detta kommer istället in under *Bildningsmålet*, det vill säga att kulturpolitiken ska ”främja allas möjligheter till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor.” En annan del i kulturpolitiken är att verka för att barn och unga i hela landet har tillgång till kultur och möjlighet till eget kulturutövande.⁹

¹ Prop. 2009/10:3.

² Kulturutskottet 2011/12:KrU1

³ Ku2012/1898/RFS.

⁴ Kulturutskottet 2011/12:KrU1.

⁵ Myndigheten för kulturanalys 2013.

⁶ Heilbrun och Gray 2001.

⁷ Myndigheten för kulturanalys 2012a.

⁸ Prop. 2009/10:3.

⁹ Myndigheten för kulturanalys 2012a.

Hur kan ”att ha möjlighet” studeras och bedömas? Att man har möjligheter behöver inte betyda att möjligheterna utnyttjas. På grund av att det inte finns något dataunderlag för att bedöma outnyttjade möjligheter fokuserar vi här på realiserade möjligheter, det vill säga vad människor faktiskt gör.

Syfte

Denna promemoria syftar till att analysera vem som tar del av den statligt finansierade kulturen genom att besöka centrala museer och i vilken mån entréavgiftens nivå kan väntas påverka besöksmönstren. Det handlar om att studera var besökarna vid ett urval av statliga museer är bosatta samt om museibesökarna representerar ett tvärsnitt av befolkningen med avseende på kön, ålder och utbildningsnivå. Därefter analyseras i vilken mån fri entré kan öka tillgången till museerna för ”icke-typiska” besökare.

Metod och material

De statliga museerna som inkluderas i analysen är de som pekats ut särskilt i Myndigheten för kulturanalys regleringsbrev för år 2013.¹⁰ Dessa är de centrala museerna samt Riksantikvarieämbetets besöksmål Glimmingehus och Gamla Uppsala museum. Samtliga ingår i den samordnade publikundersökningen 2012.¹¹ Besöksdata och antal respondenter i den samordnade publikundersökningen 2012 för respektive museum presenteras kortfattat i Bilaga 1.

Litteraturstudie

Promemorian inleds med en översiktlig genomgång av såväl svensk som internationell litteratur för att kort sammanställa aktuella kunskaper om faktorer och styrning som kan påverka människors benägenhet att besöka museer.

Kontrollgrupp

Enligt uppdraget ska besöksmönstren utvärderas i relation till de kulturpolitiska målen, vilket vi tolkar som att utgångspunkten för jämförelsen är befolkningens sammansättning med avseende på *kön*, *åldersfördelning* och *bostadsort* – eftersom dessa variabler är inkluderade i de samordnade publikundersökningarna sedan undersökningarna startade – samt *utbildningsnivå* – eftersom denna faktor enligt litteraturen tenderar att ha betydelse för en enskild individs benägenhet att besöka museer.

Befolkningsstatistik¹² liksom uppgifter om utbildningsnivå¹³ har hämtats från Statistiska centralbyrån, SCB.

Uppgifterna avser delvis olika år, vilket beror på att olika uppgifter funnits tillgängliga under arbetets gång. Eftersom samtliga uppgifter rör förhållandevis trögrörliga variabler har det dock ingen större betydelse. Exempelvis är andelen kvinnor i befolkningen drygt hälften, men svagt avtagande över åren 2008 till 2011. Genomsnittsåldern i befolkningen steg dessa år, om än marginellt. Genomsnittsåldern steg något mer för män än för kvinnor, vilket förklarar den avtagande andelen kvinnor i befolkningen.

En central jämförelsepunkt för att studera besöksmönstren vid de centrala museerna med, respektive utan entréavgift är Statens kulturråds rapport *Fri entré till museer. Utvärdering av frientréreformen vid vissa statliga museer* från oktober 2006. Rapporten innehåller bland annat resultat från publikundersökningar genomförda vid Arkitekturmuseet, Armémuseum, Flygvapenmuseum, Hallwylska museet, Livrustkammaren, Musik- och teatermuseum, Marinmuseum och Dansmuseet.¹⁴ Av samtliga besök vid museer som ingick i reformen gjordes cirka 27 procent vid något av de sju museer som genomförde publikundersökningen år 2006. De rådata som Kulturrådets rapport bygger på har inte kunnat återfinnas, trots ett omfattande eftersökningsarbete. Inga andra samordnade publikundersökningar genomfördes under de åren frientréreformen pågick. Denna jämförelsepunkt kan alltså inte användas och istället görs jämförelser mellan museer som idag har olika nivå på entréavgiften.

¹⁰ Ku2012/1898/RFS.

¹¹ Se vidare Myndigheten för kulturanalys 2013.

¹² Befolkningsstatistik http://www.scb.se/Pages/Product___25785.aspx

¹³ Utbildningsnivå efter födelseland och kön 2011. 25–64 http://www.scb.se/Pages/PressRelease___332175.aspx
För att erhålla ett resultat från publikundersökningen 2012 som är jämförbart med tillgängliga uppgifter om befolkningens utbildningsnivå från SCB renodlas enkätsvaren så att enbart de 3836 respondenter i åldrarna 25–64 år som har angivit sin utbildningsnivå inkluderas.

¹⁴ Dansmuseet ingick inte formellt i reformen men genomförde publikundersökningen 2006 eftersom museet, som var statligt finansierat, efter eget beslut och inom ramen för sin ordinarie budget slopat entréavgiften.

Samordnad publikundersökning

År 2012 deltog sammanlagt 27 museer i den publikundersökning som då för första gången samordnades av Kulturanalys. Den samordnade publikundersökningen vid de centrala museerna gjordes första gången 2008 och har därefter gjorts varje år. Tidigare publikundersökningar samordnades av Kulturrådet.

Undersökningen genomfördes genom insamling av besöksenkäter under två separata mätperioder på två sammanhängande veckor runt dels månadsskiftet april–maj, dels månadsskiftet juli–augusti. Fram till 2011 omfattade enkäten frågor om besökarnas kön, ålder och bostadsort. För år 2012 utökades enkäten med två frågor om utbildning och kulturvanor för att ge bättre underlag för att beskriva besökarna.

Den samordnade publikundersökningen har inte kunnat ersätta museernas egna publikundersökningar, som vanligtvis är betydligt mer omfattande. Vasamuseet deltar inte i den samordnade publikundersökningen eftersom museet löpande genomför omfattande egna publikundersökningar. Istället lämnar Vasamuseet uppgifter till Kulturanalys som baseras på museets egna publikundersökningar.

De instruktioner som ges till museerna om hur den samordnade undersökningen ska genomföras finns i Bilaga 2. En svaghet med den analys som görs i denna studie är att det faktiskt inte är känt hur respektive museum praktiskt gått tillväga för att samla in data och hur väl de givna instruktionerna följts, exempelvis vad gäller hantering av bortfallet.

Sammanfattningsvis kan det inte uteslutas att valet av mätperioder och metoder för att välja ut respondenter till publikundersökningarna kan påverka resultatet. Det betyder att andra mätperioder eller andra urvalsmetoder hade kunnat ge andra resultat.

Befintliga kunskaper om besöksmönster

Detta avsnitt avser att översiktligt sammanfatta befintlig litteratur om faktorer som påverkar museernas besöksmönster, det vill säga publikens sammansättning i termer av vad som kännetecknar museibesökare.

I viss mån kan besöksmönstren påverkas genom politisk styrning och andra insatser. Tre huvudtyper av styrmedel¹⁵ kan antas påverka museibesöken och besökarna. Dessa kan kort beskrivas som *fysiska styrmedel*, som var de fysiska museibygnaderna finns och tillgängligheten genom exempelvis infrastruktur i omgivningarna; *ekonomiska styrmedel* som exempelvis entréavgifter; och *informerande styrmedel*, som information och rådgivning. Därutöver finns många gränsfall och kombinationer av olika styrmedel.¹⁶

Kvinnor, välutbildade och äldre besöker oftare museer

Kvinnor konsumerar mer kultur än män generellt.¹⁷ Museibesökare har oftast en relativt hög medelålder.¹⁸ Välutbildade vuxna och studerande ungdomar besöker också museer oftare än andra. Störst andel museibesökare finns bland tjänstemän och personer med eftergymnasial utbildning. Den lägsta andelen museibesökare finns bland personer med enbart grundskoleutbildning.¹⁹

Ju högre utbildning en person har desto högre är sannolikheten att denna regelbundet besöker museer.²⁰ Kulturkonsumtionen generellt ökar avsevärt ju högre utbildning en person har, oavsett inkomst. Högutbildade med låga inkomster är flitigare museibesökare än höginkomsttagare med låg utbildning.²¹

Detta talar för att utbildningsnivå är en viktigare faktor för kulturvanor och museibesök än inkomst, som visserligen kan – men inte nödvändigtvis måste – hänga ihop med utbildning.

Inkomstens betydelse kan inte helt förbises

Att göra ett museibesök kostar pengar. Utöver entréavgifter uppstår exempelvis resekostnader – som oftast ökar ju längre ifrån museet man bor – och andra kringkostnader. Det innebär att entréavgiften utgör en mindre del av totalkostnaden för ett museibesök för personer som bor långt ifrån museet, och att delar av befolkningen kan vara utestängda av ekonomiska skäl.²²

Turister som primärt söker kulturupplevelser är relativt prisokänsliga. Detta skulle kunna bero på att dessa grupper har förhållandevis höga inkomster, vilket inte analyseras explicit i Juan Nicolaus studie från 2010.²³ I en studie av scenkonstens priskänslighet, *Full-income and price elasticities of demand for German public theatre*,²⁴ konstaterades att scenkonsten drar besökare med högre inkomster i större utsträckning än låginkomsttagare, och att biljettpriset har förhållandevis liten betydelse för dessa grupper.

Tillgänglighet påverkar

Enligt svenska data är museibesökandet mest utbrett i Stockholmsregionen.²⁵ Majoriteten av de centrala museerna ligger i Stockholms stad. Att storstadsbor är mer frekventa som fysiska museibesökare än människor som bor i andra delar av landet kan delvis förklaras av den fysiska tillgängligheten. För fysiska museibesök är museibygnadens geografiska läge ett fysiskt styrmedel som påverkar

¹⁵ Verktøy som kan användas för att utöva styrning. I andra sammanhang inkluderas även reglerande styrmedel, det vill säga förbud och påbud som även betecknas som "tvingande", "normativa", "administrativa" och "juridiska". Denna typ av styrning är inte aktuell i detta fall.

¹⁶ Petersson och Söderlind 1993.

¹⁷ Dagens Nyheter 2012a, Lampi och Orth 2008, Beijer 2005.

¹⁸ Beijer 2005.

¹⁹ Kulturrådet 2006.

²⁰ Beijer 2005.

²¹ Heilbrun och Gray 2001.

²² Enligt EU:s definition riskerar den som har en inkomst som understiger 60 procent av medianinkomsten i landet att falla i fattigdom och så kallad social utestängning (<http://www.eu-upplysningen.se/faq/Fragor-och-svar/Diskriminering-och-rattigheter/Vem-ar-fattig-enligt-EU/>). År 2010 levde 15 procent av befolkningen i Sverige eller drygt 1,4 miljoner personer i risk för fattigdom eller social utestängning enligt samma definition (http://www.scb.se/Pages/Article___334014.aspx).

²³ Nicolau 2010.

²⁴ Zieba 2009.

²⁵ Kulturrådet 2006.

tillgängligheten och kostnaden för ett museibesök olika för olika potentiella besökare, beroende exempelvis på var man bor.

I besöksstatistiken²⁶ finns även uppgifter om webbesök vid de centrala museerna, men dessa besökare ingår inte i publikundersökningarna och det saknas därför underlag att jämföra webbesökarna med de fysiska besökarna med avseende på exempelvis bostadsort.

Kan fri entré öka tillgången till museerna för ”icke-typiska” besökare?

Ett flertal studier har konstaterat att entréavgiftens nivå är ett kraftfullt styrmedel för att öka *antalet* museibesök.²⁷ Exempelvis har antalet besök vid de nationella museerna i England ökat med 151 procent sedan införandet av fri entré i december 2001.²⁸ I Danmark har Statens museum för konst i Köpenhamn haft fri entré mellan 2006 och 2012, och under den perioden ökade antalet besök med 50 procent.²⁹

De centrala museerna i Sverige hade högst antal besök åren 2005 och 2006 då fri entré-reformen pågick vid 19 av dessa museer.³⁰ Reformen resulterade i cirka 1,9 miljoner extrabesök per år samt en viss omfördelning av besökstal mellan museer. Skillnaden i antal besök minskade exempelvis mellan Skansen och Vasamuseet, som inte ingick i reformen, och övriga centrala museer. Från 2007 ändrades reformen till att gälla fri entré endast för barn och ungdomar upp till 19 år.³¹ Efter en nedgång i besökstal då fri entré för alla avskaffades, ökade besöken igen från 2008. År 2011 var antalet besök nästan i nivå med besökstalen under 2006, och det högsta sedan åren med fri entré.³²

Det finns även exempel på motsatsen, det vill säga stigande besökstal trots en höjning av entréavgiften. Jamtli, läns museet i Jämtlands län, höjde entréavgiften och ökade antalet besök mellan åren 2011 och 2012. Tekniska museets NASA-utställning drog många besökare, liksom Östasiatiska museets utställning av terrakottaarmén. I dessa fall erbjöds betalande besökare något spektakulärt ”utöver det vanliga”. Vi har inte gjort någon systematisk genomgång bland alla museer, utan vill med dessa exempel visa på att sambandet mellan entréavgift och antal besök inte är entydigt utan att besökstalen beror av fler faktorer.

Det finns mindre kunskap om vilka effekter fri entré har på *besöksmönstren*, det vill säga publikens sammansättning. Betyder fri entré att de som redan besöker museer blir mer frekventa besökare eller rekryteras besökare från nya grupper i samhället?

Fri entré till museer tillämpas och har tillämpats i många andra länder.³³ Den övervägande majoriteten av dem som besöker museer med fri entré representerar samhällsgrupper med hög socioekonomisk status.³⁴ Frågan om publikens sammansättning är mer komplex än en prisfråga, och avgiftsbeläggning är inte den primära anledningen till att vissa grupper utesluts.³⁵ Det finns andra barriärer som inte kan överkommas med fri entré, som exempelvis resekostnader, mindre lockande utställningar och oflexibla öppettider.³⁶ Det finns även mer diffusa barriärer som inte är så lätta att komma åt, kopplade till identitet, kulturvanor, kulturintresse och liknande sociologiska faktorer.³⁷

Vad händer när fri entré avskaffas?

Som tidigare påpekats finns det flera internationella studier som visar att *antalet* museibesök ökar när fri entré införs, samt studier som visar att antalet besök minskar när entréavgifter införs. Dock finns det förhållandevis få analyser av huruvida *besöksmönster* förändras och vad som händer på några års sikt.

I såväl Kulturrådets som i vår egen besöksstatistik har vi kunnat se en minskning av besökstalen med 40 procent det första året efter fri entré-reformens avskaffande, varefter besökstalen från och med 2008

²⁶ Besöksstatistiken rapporteras månatligen till Kulturanalys av de centrala museerna. Besöksstatistiken omfattar totalt antal besök, skolbesök och webbesök.

²⁷ Anderson 1998, Kulturrådet 2006.

²⁸ http://www.culture.gov.uk/what_we_do/museums_and_galleries/3380.aspx.

²⁹ Dagens Nyheter 2012b.

³⁰ I en första etapp av reformen infördes fri entré vid Moderna museet, Arkitekturmuseet och Östasiatiska museet år 2004. Den andra etappen av reformen inleddes 1 januari 2005 med fri entré även till Armémuseum, Etnografiska museet, Flygvapenmuseum, Hallwylska museet, Historiska museet, Livrustkammaren, Marinmuseum, Medelhavsmuseet, Musikmuseet, Kungliga Myntkabinetet, Nationalmuseum, Naturhistoriska riksmuseet, Nordiska museet, Sjöhistoriska museet, Skoklosters slott samt Världskulturmuseet.

³¹ Prop. 2006/07:1.

³² Myndigheten för kulturanalys 2012b.

³³ Falconer och Blair 2003.

³⁴ Department of Culture, Media and Sport in U.K., 1997.

³⁵ O'Hagan 1995.

³⁶ Department of Culture, Media and Sport in U.K., 1997.

³⁷ Nilsson och Peurell 2010; Brodén 2013.

successivt har ökat.³⁸ År 2011 hade nästan hela bortfallet hämtats igen, men 2012 bröts den uppgående trenden då besökstalen för första gången minskade något jämfört med föregående år. År 2012 var det totala antalet besök vid alla centrala museer 10 procent lägre jämfört med det sista året med fri entré (2006). Om man tittar enbart på de museer som ingick i reformen var besöksiffran 23 procent lägre 2012 jämfört med det sista året med fri entré.³⁹ Det har således skett en viss återhämtning – från 40 procents minskning det första året efter det att entréavgifterna återinfördes till 23 procents minskning fem år senare. Det är inte osannolikt att tänka sig att en liknande effekt skulle uppstå om man återigen skulle införa fri entré, det vill säga att man initialt skulle få en kraftig ökning av antalet besök, men att effekten till viss del skulle avklinga med tiden.

Tabell 2. Antal besök per museum 2006, 2010, 2011 och 2012. Besöksutvecklingen per museum mellan 2006 och 2012 samt mellan 2011 och 2012 (skillnad i antal besök och förändring i procent).

	Fri entré	Antal besök				Besöksutveckling		Besöksutveckling	
		2006	2006	2010	2011	2012	2006–2012	2011–2012	2011–2012
Arbetets museum ⁴⁰	Ja	177 161	218 221	231 077	209 132	31 971	18 %	-21 945	-9 %
Arkitekturmuseet	Ja	392 044	102 895	136 920	94 416	-297 628	-76 %	-42 504	-31 %
Armémuseum	Ja	107 939	77 084	79 614	83 473	-24 466	-23 %	3 859	5 %
Etnografiska museet	Ja	215 093	115 339	174 978	117 945	-97 148	-45 %	-57 033	-33 %
Forum för levande historia	-	-	-	-	14 192	-	-	-	-
Flygvapenmuseum ⁴¹	Ja	56 635	118 761	142 157	154 483	97 848	173 %	12 326	9 %
Gamla Uppsala Museum	-	-	-	-	15 262	-	-	-	-
Glimmingehus	-	-	-	-	44 212	-	-	-	-
Hallwylska museet	Ja	223 390	86 401	108 850	125 387	-98 003	-44 %	16 537	16 %
Historiska museet	Ja	189 815	123 651	121 217	134 325	-55 490	-29 %	13 108	11 %
Kungliga Myntkabinettet	Ja	129 659	62 537	67 000	65 079	-64 580	-50 %	-1 921	-3 %
Livrustkammaren	Ja	293 413	275 615	251 677	262 199	-31 214	-11 %	10 522	4 %
Marinmuseum	Ja	192 021	194 818	207 981	248 245	56 224	29 %	40 264	19 %
Medelhavsmuseet	Ja	258 021	279 858	237 112	225 234	-32 787	-13 %	-11 878	-5 %
Moderna museet Stockholm	Ja	606 448	486 523	545 383	476 674	-129 774	-21 %	-68 709	-13 %
Moderna museet Malmö ⁴²	-	-	88 205	74 045	109 937	-	-	35 892	48 %
Musik- och teatermuseum	Ja	111 853	80 841	78 175	80 210	-31 643	-28 %	2 035	3 %
Nationalmuseum	Ja	474 546	355 922	401 864	352 171	-122 375	-26 %	-49 693	-12 %
Naturhistoriska riksmuseet	Ja	703 701	544 743	529 106	511 367	-192 334	-27 %	-17 739	-3 %
Nordiska museet ⁴³	Ja	322 901	229 813	209 090	257 646	-65 255	-20 %	48 556	23 %
Prins Eugens Waldemarsudde	Nej	133 173	143 857	209 148	133 405	232	0 %	-75 743	-36 %
Sjöhistoriska museet	Ja	115 206	140 305	130 227	143 554	28 348	25 %	13 327	10 %
Skansen	Nej	1 362 939	1 285 122	1 397 958	1 415 283	52 344	4 %	17 325	1 %
Skoklosters slott	Ja	110 000	38 668	45 240	47 771	-62 229	-57 %	2 531	6 %
Tekniska museet	Nej	187 258	323 398	379 543	277 423	90 165	48 %	-102 120	-19 %
Tumba bruksmuseum	-	-	-	-	10 105	-	-	-	-
Vasamuseet	Nej	973 722	1 129 184	1 228 114	1 215 419	241 697	25 %	-12 695	-1 %
Världskulturmuseet	Ja	227 248	255 979	233 398	198 044	-29 204	-13 %	-35 354	-15 %
Östasiatiska museet ⁴⁴	Ja	112 426	296 479	266 062	78 267	-34 159	-30 %	-187 795	-60 %
Totalt		7 676 612	7 054 219	7 485 936	7 090 755	-769 460	-10 %	-468 847	-6 %
Totalt (endast fri entré-museer)		5 019 520	4 084 453	4 197 128	3 865 622	-1 153 898	-23 %	-331 506	-8 %

³⁸ Kulturrådet, 2012

³⁹ Myndigheten för kulturanalys, 2013

⁴⁰ Arbetets museum har haft fri entré sedan 1991.

⁴¹ Flygvapenmuseum var stängt för ombyggnad första halvan av 2010.

⁴² Moderna museet Malmö öppnade i december 2009.

⁴³ Besök vid museets filialer ingår inte i den här sammanställningen utan redovisas separat.

⁴⁴ De höga besökstalen 2010 och 2011 beror på utställningarna Kinas terrakottaarmé och Inkas guldskeer i Bergrummet.

När det gäller frågan om hur besöksmönstren förändras när fri entré avskaffas, så finns det en studie av besöksmönster vid Världskulturmuseet i Göteborg att utgå ifrån.⁴⁵ Världskulturmuseet öppnade den 1 januari 2005 och inledde således sin verksamhet med två år med fri entré. Vid museet genomfördes en studie där besöksmönstren analyserades före och efter införandet av entréavgift. En publikundersökning gjordes hösten 2006, under det fri entré-reformen pågick, och ytterligare en gjordes under våren 2007 då reformen avskaffats. Studien visade bland annat att det totala antalet besök minskade när entréavgifter infördes, samt att andelen män, andelen personer med låg utbildning, andelen personer boende i förorter, andelen pensionärer samt andelen spontanbesökare minskade mer än andra kategorier. Däremot antingen ökade, eller påverkades inte nämnvärt andelen kvinnor, andelen personer i olika åldersgrupper, andelen personer med utländsk bakgrund, andelen besökare från andra städer eller landsdelar, andelen studerande, andelen arbetslösa och andelen vana kulturkonsumenter.

Eftersom de båda publikundersökningarna genomfördes med så kort mellanrum – och mot bakgrund av det vi vet om utvecklingen på litet längre sikt när det gäller *antalet* besök vid centrala museer efter återinförandet av entréavgifter – är det troligt att slutsatserna hade varit annorlunda om den uppföljande undersökningen gjorts ett par år senare. Slutsatser om skillnader i besöksmönster utifrån denna studie måste därför dras med stor försiktighet.

⁴⁵ Lampi & Orth, 2008

Resultat

I den samordnade publikundersökningen gällande centrala museer 2012 – som tillsammans med besöksstatistiken ligger till grund för denna promemoria – ingick sammanlagt 8 591 besökare. Av dessa var 5 807 personer, eller lite drygt två tredjedelar, bosatta i Sverige. Högst andel utländska besökare 2012 hade Vasamuseet och Arkitekturmuseet, följt av Moderna Museet i Stockholm och Historiska museet (se Bilaga 1).⁴⁶

Denna undersökning kan inte ge svar på frågan om hur många individer bosatta i Sverige som besökte ett centralt museum under 2012 och hur många (eller vilka) som inte gjorde det. Däremot visar undersökningen att 9 procent av respondenterna inte hade gjort något annat museibesök de senaste 12 månaderna, att 45 procent hade gjort mellan ett och tre museibesök, att 34 procent gjort 4-10 museibesök och att 12 procent hade gjort fler än 10 museibesök. Dock ger enkäten inte svar på vid vilka museer de övriga besöken gjorts eller om besöken gjorts enbart i Sverige.

Fler kvinnor än män bland besökarna generellt

Andelen kvinnor bland besökarna vid de centrala museerna och Riksantikvarieämbetets besöksmål 2012 var cirka 59 procent⁴⁷, och motsvarande andel för män var således 41 procent.⁴⁸ Andelen kvinnor i befolkningen den 1 november 2011 var lite drygt 50 procent. Alltså kan kvinnor anses överrepresenterade bland museibesökarna.

Allra tydligast kvinnlig dominans 2012 hade Prins Eugens Waldermarsudde och Hallwylska museet. Även Tumba bruksmuseum, Moderna Museet Malmö, Gamla Uppsala museum, Arbetets museum, Musik- och teatermuseum, Nordiska museet, Skansen, Världskulturmuseet, Nationalmuseum, Medelhavsmuseet, Moderna Museet i Stockholm, Skoklosters slott, Livrustkammaren och Östasiatiska museet hade en övervikt av kvinnliga besökare, samtidigt som Flygvapenmuseum, Armémuseum, Marinmuseum och Sjöhistoriska museet hade flest manliga besökare.⁴⁹

Högutbildade är kraftigt överrepresenterade

Två av tre respondenter i publikundersökningen svarade att deras högsta utbildningsnivå var minst treårig utbildning vid universitet eller högskola, medan motsvarande andel i befolkningen är två av fem.⁵⁰ Knappt en tredjedel av respondenterna (29 procent) hade gymnasieutbildning som högsta avslutade utbildning, att jämföras med befolkningens 45 procent med samma utbildningsnivå. Cirka 4 procent av respondenterna i publikundersökningen angav grundskoleutbildning som högsta avslutade utbildning, medan motsvarande andel i befolkningen är 13 procent.

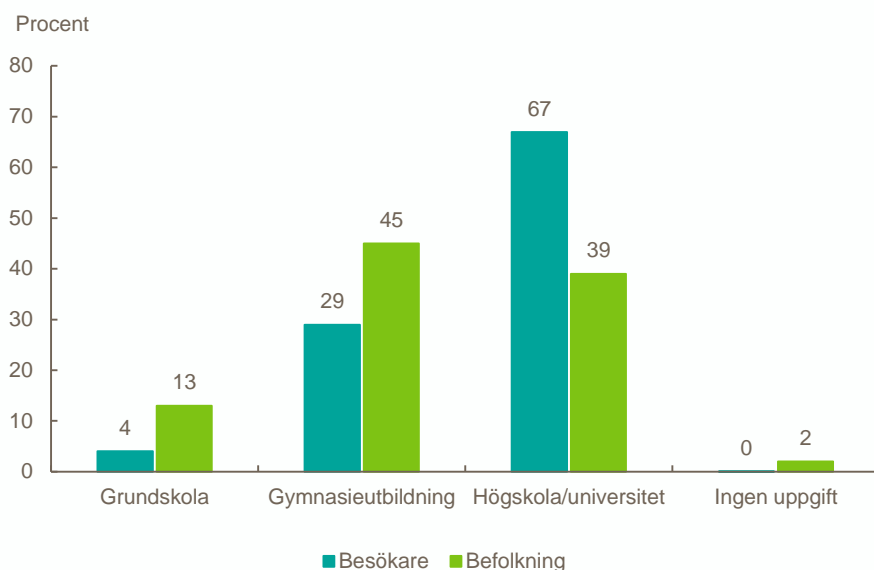
⁴⁶ I föreliggande promemoria analyseras enbart data för besökare bosatta i Sverige eftersom de kulturpolitiska målen inte kan anses omfatta utländska besökare.

⁴⁷ Intervall 55,3 till 63,3 procent innehåller det sanna värdet med 95 procents sannolikhet.

⁴⁸ Intervall 36,7 till 44,7 procent innehåller det sanna värdet med 95 procents sannolikhet.

⁴⁹ Myndigheten för kulturanalys, 2013.

⁵⁰ För att göra enkäten kortfattad har frågan om utbildningsnivå tre möjliga svarsalternativ. Indelningen är förhållandevis trubbig och innebär en hög sannolikhet för att respondenter som har akademisk utbildning kortare än tre år anger att man har en minst treårig akademisk utbildning. Därför beräknas samtliga i befolkningen som har en eftergymnasial utbildning, det vill säga såväl kortare som tre år eller längre, ingå i denna jämförelsekategori.

Figur 1. Utbildningsnivå bland museibesökare 2012 och i befolkningen 2012 (25–64 år). Procent.

Nästan tre av fyra kvinnliga museibesökare hade utbildning från universitet eller högskola, medan drygt två av fem kvinnor i befolkningen har motsvarande utbildning. Av kvinnorna i befolkningen är det nästan lika vanligt med gymnasieutbildning som med högre utbildning (43 respektive 45 procent) som högsta avslutade utbildning 2012.

Bland män som besökte museerna är det nästan dubbelt så vanligt med utbildning från universitet eller högskola som bland män i befolkningen i stort. Av museibesökarna hade tre av fem män minst treårig utbildning från universitet eller högskola, vilket är nästan dubbelt så många som andelen män i befolkningen med motsvarande utbildningsnivå.

Majoriteten av museerna som ingår i denna undersökning har en signifikant högre andel högutbildade bland besökarna än motsvarande andel i befolkningen. Allra högst andel högutbildade, över 60 procent, hade Moderna Museet Malmö, Nationalmuseum, Gamla Uppsala museum, Arkitekturmuseet, Moderna Museet i Stockholm, Medelhavsmuseet, Armémuseum, Historiska museet, Prins Eugens Waldemarsudde och Etnografiska museet. Vad gäller Kungliga myntkabinettet, Skoklosters slott, Marinmuseum, Naturhistoriska riksmuseet och Glimmingehus kan det inte uteslutas att andelen besökare med utbildning från universitet eller högskola motsvarar andelen i befolkningen med samma utbildningsnivå. Se vidare Bilaga 3.

Besökare med grundskoleutbildning som högsta avslutade utbildning var samtidigt underrepresenterade bland museibesökarna i förhållande till andelen i befolkningen. På enskilda museer uppgår antalet besökare som uppgivit sig ha grundskoleutbildning som mest till ett fåtal personer. Denna utbildningskategori kan därför inte analyseras separat för enskilda museer.

Besökarnas ålder ojämnt fördelad

År 2012 var medianåldern för besökarna vid de centrala museerna 42 år och genomsnittsåldern var 43,7 år.⁵¹ Frågan som följer är då om besökarna representerar ett tvärsnitt av befolkningen med avseende på åldersfördelning?

Åldersgrupperna mellan 20 och drygt 40 år, särskilt åldersgruppen 35–42 år, liksom besökare runt och strax över 65 år är överrepresenterade i förhållande till andelen i hela befolkningen. Samtidigt förefaller besökare under 15 år liksom äldre än 75 år vara tydligt underrepresenterade.⁵²

⁵¹ Myndigheten för kulturanalys 2013.

⁵² Sveriges befolkning efter kön och ålder 31 december 2012 http://www.scb.se/pages/tableandchart_262459.aspx

Det är inte orimligt att äldre besökare verkligen är underrepresenterade, då en del äldre är mindre rörliga och därför kan inte besöka museer. Underrepresentationen av yngre besökare enligt publikundersökningen förtjänar ytterligare analys av datamaterialet eftersom denna slutsats – om den stämmer – är mer problematisk mot bakgrund av det kulturpolitiska målet om barns och ungas rätt till kultur.

Figur 2. Besökarnas och befolkningens fördelning på olika åldrar. Andel i respektive åldersklass.

Om man jämför resultaten med tidigare publicerad besöksstatistik, så har flertalet museer som ingår där en signifikant högre andel besökare som är 19 år och yngre än vad publikundersökningen påvisar. En tänkbar förklaring till det kan vara att skolklasser och småbarn kan ha förbisetts av rent praktiska skäl när enkäterna fördelats i publikundersökningen. En annan tänkbar förklaring är att publikundersökningens ena del genomförts i månadsskiftet juli-augusti då det förekommer mycket få besök av skolklasser.

Med en mer kontrollerad fördelning av enkäter, och med andra val av tidsperioder, hade resultaten från publikundersökningen sannolikt stämt bättre överens med både besöksstatistiken och befolkningsfördelningen i stort. Det är således mycket som talar för att besöksstatistiken ger en mer korrekt bild av verkligheten och att barn och unga inte är underrepresenterade bland besökarna till de centrala museerna.

Närboende överrepresenterade

Minst 80 procent av de fysiska besöken vid de centrala museerna gjordes i Stockholms stad. Nästa frågeställning är då var i Sverige besökarna bor? Som grund för jämförelse har uppgifter om befolkningstal för respektive län hämtats från SCB.⁵³

Föga förvånande var personer bosatta i Stockholms län överrepresenterade bland besökarna vid de centrala museerna. Dessa utgör cirka 50 procent av museibesökarna, men bara 22 procent av befolkningen. Eftersom merparten av de centrala museerna ligger i Stockholms stad är resultatet väntat. De flesta av de centrala museerna i Stockholm är centralt placerade och har goda kommunikationsmöjligheter. Det finns också ett brett utbud, det vill säga flera museer med varierade inriktningar och utställningar.

⁵³ Befolkningsstatistik http://www.scb.se/pages/tableandchart_308468.aspx

Två av de centrala museerna, Arbetets museum och Flygvapenmuseum, ligger i Östergötland. Personer bosatta i Östergötland utgör cirka 8 procent av besökarna enligt den samordnade publikundersökningen, medan östgötarna utgör drygt 4 procent av befolkningen.

Entréavgifter och besöksmönster

Faktorer som kön, ålder, utbildningsnivå och geografisk närhet till ett museum påverkar benägenheten att besöka museer. Om det är så att *betalningsförmåga* är avgörande för vissa gruppers möjligheter att faktiskt göra museibesök är *nivån* på entréavgiften ett viktigt styrmedel för att påverka besöksmönstren. Det är också relevant att analysera om museer med olika entréavgifter lockar personer från olika inkomstgrupper. Dock saknas data över besökarnas inkomster och en sådan låter sig därför inte göras. Det som kan studeras med befintliga data är om en reducering eller ett borttagande av entréavgiften kan användas som instrument för att: öka andelen unga besökare; öka andelen ovana besökare; öka andelen besökare utan högre utbildning; öka andelen manliga besökare?

Entréavgiftens betydelse för andelen unga besökare

Från 2007 gäller fri entré vid de centrala museerna endast för barn och ungdomar upp till 19 år, då detta är en kulturpolitiskt prioriterad grupp.⁵⁴ De enda undantagen är Skansen och Tekniska museet, som har entréavgift för besökare från sju respektive sex års ålder.⁵⁵

Enligt besöksstatistiken gjordes 23 procent av besöken av personer som är 19 år eller yngre under 2012, vilket motsvarar samma åldersgrupps andel i befolkningen. Värt att notera är att både Tekniska museet och Skansen enligt besöksstatistiken har en högre andel unga besökare (52 respektive 31 procent) än motsvarande andel i befolkningen⁵⁶, vilket antyder att museernas inriktning kan ha större betydelse för andelen unga besökare än entréavgiftens storlek. Även Forum för levande historia, Naturhistoriska riksmuseet och Musik- och teatermuseet hade en hög andel unga besökare enligt besöksstatistiken.

Entréavgiftens betydelse för andelen ovana besökare och besökare utan högre utbildning

Publikundersökningen från 2012 visar på ett positivt samband mellan utbildningsnivå och antalet museibesök från det senaste året, det vill säga ju högre utbildning man har desto oftare besöker man museer eller tvärtom, vanebesökare har oftare hög utbildning.⁵⁷

Om entréavgiften är av stor betydelse för publikens sammansättning är det inte orimligt att anta att museer med fri entré har en högre andel ovana besökare och/eller en högre andel besökare utan högre utbildning.

För att grovt kartlägga betydelsen av entréavgiften för benägenheten att besöka museer ges i nedanstående figur en översiktlig bild över dels andelen besökare som har högst gymnasieutbildning, dels andelen besökare som inte gjort något annat museibesök under de senaste 12 månaderna. I figuren visas:

- Museer som hade fri entré 2012 (röda punkter).⁵⁸
- Ett urval av centrala museer som 2012 hade en entréavgift för vuxna som inte var högre än 100 kronor (gröna punkter).⁵⁹
- Museer med en entréavgift på 100 kronor eller mer för vuxna (blå punkter).⁶⁰

Om hypotesen att entréavgiftens storlek är av stor betydelse för benägenheten att besöka museer hos ovana museibesökare och besökare utan högre utbildning borde blå punkter tendera att samlas i figurens nedre vänstra hörn, medan röda punkter borde tendera att samlas i figurens övre högra hörn. Gröna punkter borde samlas i figurens mitt.

⁵⁴ Prop. 2006/07:1.

⁵⁵ Myndigheten för kulturanalys 2013.

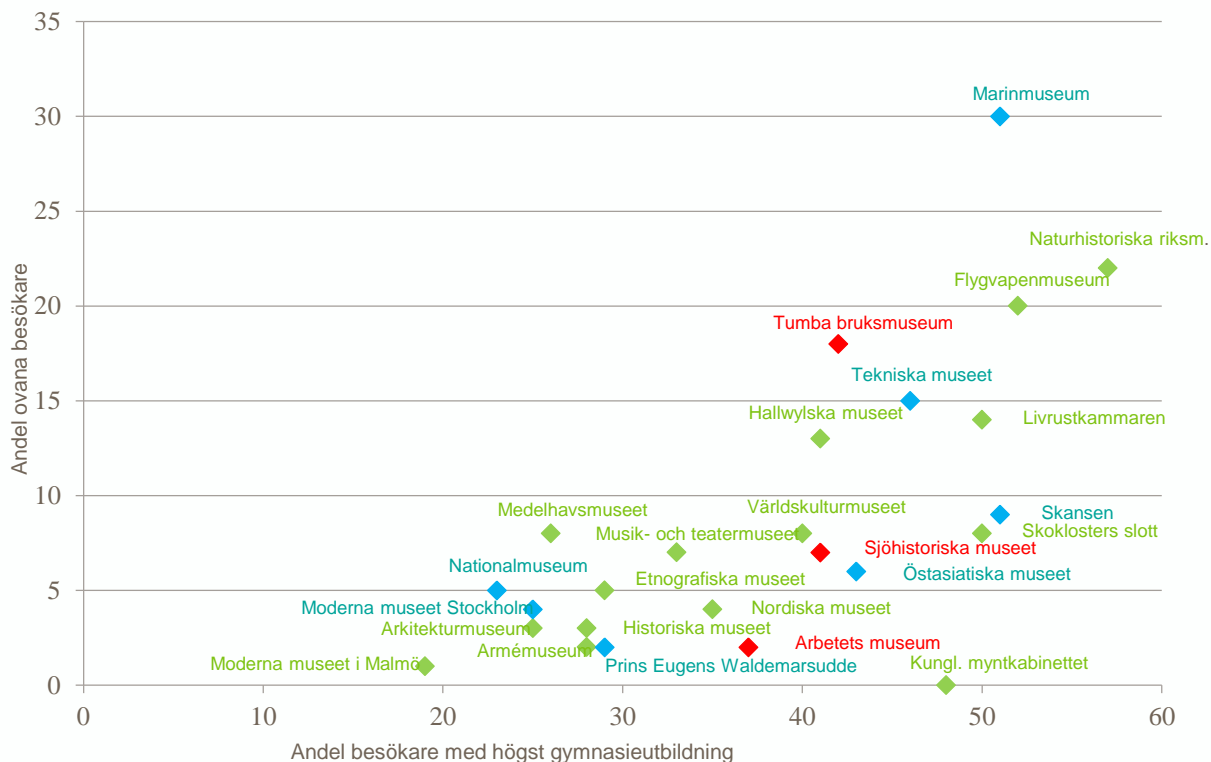
⁵⁶ Myndigheten för kulturanalys 2013.

⁵⁷ Korrelationskoefficienten skattades till 0,84. Dock säger korrelationen inget om orsakssambandet, bara att det finns ett samband.

⁵⁸ Dessa är Arbetets museum, Tumba bruksmuseum och Sjöhistoriska museet.

⁵⁹ Livrustkammaren, Medelhavsmuseet, Naturhistoriska museet, Nordiska museet och Världskulturmuseet inkluderades eftersom dessa hade 200 000 besök eller fler. Armémuseum och Flygvapenmuseum inkluderades eftersom de i likhet med Marinmuseum och Sjöhistoriska museet hade en tydlig majoritet män bland besökarna. Hallwylska museet och Moderna museet (Malmö) inkluderades eftersom dessa museer ingår bland dem med allra tydligast övervikt för kvinnliga besökare.

⁶⁰ Dessa är Marinmuseum, Moderna museet (Stockholm), Nationalmuseum, Prins Eugens Waldemarsudde, Skansen, Tekniska museet och Östasiatiska museet.

Figur 3. Andel besökare med högst gymnasieutbildning och andel ovana besökare vid de centrala museerna 2012.

Figuren antyder att andra faktorer än entréavgiften avgör publikens samman-sättning vid ett enskilt museum. Marinmuseum – med en entréavgift på 120 kronor – hade allra högst andel ovana besökare och en hög andel besökare utan utbildning från universitet eller högskola. Även Flygvapenmuseum och Naturhistoriska riksmuseet utmärker sig. Flygvapenmuseum har i likhet med Marinmuseum en majoritet av män bland besökarna. Av besökarna vid Naturhistoriska riksmuseet är majoriteten (54 procent) 19 år eller yngre enligt besöksstatistiken, det vill säga sådana som idag har fri entré. Dock har besökare som är 19 år och yngre fri entré även till Moderna museet och Hallwylska museet som båda har avsevärt lägre andelar unga besökare (8 respektive 4 procent) enligt besöksstatistiken.

De tre museerna med fri entré 2012 – Arbetets museum, Sjöhistoriska museet och Tumba bruksmuseum – har en högre andel besökare med utbildning från universitet eller högskola än Marinmuseum, Skansen, Tekniska museet och Östasiatiska museet. Samtliga hade en entréavgift på 100 kronor eller mer. Tumba bruksmuseum har en något högre andel ovana besökare än flertalet av museerna i undersökningen, men inte den högsta andelen ovana besökare.

Av ovanstående framgår att det inte finns något tydligt samband som innebär att museer med fri entré skulle ha en högre andel ovana besökare eller besökare med låg utbildning. Ovanstående data indikerar att museets inriktning har större betydelse för besöksmönstren i dessa avseenden än entréavgiftens storlek.

Entréavgiftens betydelse för andelen manliga besökare

Som nämnts ovan hade två av museerna – Arbetets museum och Tumba bruksmuseum – en överrepresentation av kvinnliga besökare medan det tredje – Sjöhistoriska museet – var ett av få som hade en majoritet av män bland besökarna.⁶¹ Eftersom entréavgiften inte kan ge någon förklaring till denna skillnad i resultat – alla tre museerna hade fri entré – är det rimligt att anta att andelen män främst beror på museets inriktning. Andra museer med tydlig manlig dominans bland besökarna var Flygvapenmuseum, Armémuseum och Marinmuseum, medan museer med mest tydlig kvinnlig dominans var Prins Eugens Waldemarsudde och Hallwylska museet.

⁶¹ Myndigheten för kulturanalys 2013.

Analys och slutsatser

Vi har inte med denna studie kunnat visa vare sig hur införandet eller avskaffandet av fri entré vid de centrala museerna *faktiskt* påverkat museernas *besöksmönster*. Anledningen till det är att det helt enkelt saknas data. Det gjordes inte någon före och eftermätning av besöksmönster när reformen avskaffades, och den analys som Kulturrådet gjorde när reformen infördes ger inte någon fullständig bild av reformens långsiktiga effekter. Avsaknaden av rådata från Kulturrådets studie omöjliggör dessutom en re-analys, där besöksmönster under fri entré-perioden jämförs med besöksmönster efter reformens avskaffande. Vi har därför varit tvungna att ta oss an denna uppgift med indirekta metoder, vilket gör att tolkning av data, analys och slutsatser måste ske med stor försiktighet.

Vad vi har kunnat konstatera är att besökarna vid de centrala museerna inte representerar något tvärsnitt av befolkningen. Personer med minst tre års utbildning från högskola eller universitetet är överrepresenterade i jämförelse med befolkningen i stort. Detta gäller för både män och kvinnor. Undersökningen visar också på ett positivt samband mellan besökarnas utbildningsnivå och antalet museibesök det senaste året: ju högre utbildning en person har, desto fler museibesök.

Kvinnor är flitigare museibesökare än män generellt, men det finns skillnader mellan museerna och vissa museer har en majoritet av män bland sina besökare. Slutsatsen är därför att ett enskilt museums inriktning sannolikt är av större betydelse för andelen kvinnor respektive män bland besökarna än entréavgiften, även om det inte kan uteslutas att entréavgiften kan ha en viss betydelse.

Närboende tenderar att i högre utsträckning än den övriga befolkningen besöka ett visst museum, vilket sannolikt beror på tillgängligheten. Majoriteten av de centrala museerna ligger i Stockholms stad och lite drygt 80 procent av samtliga besök vid de centrala museerna gjordes i Stockholms kommun. Föga förvånande visar denna studie att personer bosatta i Stockholms län är överrepresenterade bland besökarna vid de centrala museerna.

Inga entydiga slutsatser om den exakta andelen besökare som är 19 år och yngre kan dras eftersom publikundersökningen och besöksstatistiken ger olika bilder av verkligheten. Enligt besöksstatistiken är mer än hälften av besökarna vid Naturhistoriska riksmuseet 19 år eller yngre och omfattas redan av fri entré. Samma besökare har fri entré även till Moderna museet och Hallwylska museet, som dock har en avsevärt lägre andel unga besökare (8 respektive 4 procent). Detta kan tolkas som att museets inriktning är en viktigare förklaringsfaktor för andelen barn och unga än entréavgiftens storlek. För att särskilt analysera betydelsen av fri entré för barns och ungas möjligheter att besöka de centrala museerna krävs fördjupade studier av exempelvis skolbesökens geografiska fördelning och hur museerna valt ut respondenter till publikundersökningen, då andelen unga besökare i publikundersökningen är systematiskt lägre än i besöksstatistiken.

Sammanfattningsvis kan konstateras att publikens sammansättning vid de centrala museerna är en komplex fråga och många faktorer styr. Museets inriktning är en viktigare faktor än entréavgiften för andelen kvinnor respektive män samt andelen unga besökare. Noteras bör att besökarnas inkomst inte analyseras i denna promemoria eftersom data saknas. Resultatet indikerar att andelen högutbildade – som sannolikt delvis samvarierar med inkomst – inte påverkas nämnvärt av entréavgiftens nivå. Men vilka *personer* inom gruppen högutbildade som besöker museer kan bero på entréavgiften och då kan faktorn inkomst ha betydelse.

I utvärderingen av fri entré-reformen åren 2005 och 2006 visade Kulturrådet att av de besökare som tillfrågades i publikundersökningen gjorde 58 procent sitt första besök vid det museum där publikundersökningen genomfördes.⁶² Eftersom det inte framgår av undersökningen i vilken mån museerna också rekryterat nya, ovana museibesökare är en försiktig tolkning befogad. Det kan inte uteslutas att fri entré till de centrala museerna i första hand innebär att besöken ökar bland högutbildade, eventuellt högutbildade med lägre inkomster, och möjligen något fler besök av personer som bor nära eftersom spontanbesöken visat sig öka.

I studien av Världskulturmuseet skedde en viss förskjutning mot en något högre andel besökare med minst treårig utbildning från universitet eller högskola när entréavgift infördes. Förändringen var dock inte signifikant. I samma studie ökade besökarnas genomsnittliga hushållsinkomst med drygt 2000

⁶² Kulturrådet, 2006. Notera att enbart åtta museer ingick i publikundersökningen. Materialet är därför inte direkt jämförbart med senare publikundersökningar. Notera även att av samtliga besök vid museer som ingick i reformen gjordes cirka 27 procent vid något av de sju museer som genomförde publikundersökningen år 2006.

kronor per månad när entréavgiften infördes.⁶³ Det antyder att besöksmönstren med avseende på utbildningsnivå inte påverkas nämnvärt av entréavgiften, men att vilka personer inom gruppen högutbildade som besöker museet kan bero på entréavgiften och då kan faktorn inkomst ha betydelse.

Slutsatser

Denna studie visar att museer generellt attraherar vissa grupper i samhället, och att museernas inriktning har en avgörande betydelse för vilka som besöker ett visst museum. Såväl Kulturrådets som vår egen museistatistik visar emellertid att både införandet och avskaffandet av fri entré har stor påverkan på *antalet* besökare.

Denna ”rörliga” grupp som påverkas av entréavgiftens storlek har sannolikt vissa karaktäristika som avviker från den genomsnittliga museibesökaren. Dessa kan sannolikt se olika ut för olika museer. Studien av Världskulturmuseet i Göteborg visade att vid just det museet var män, personer med låg utbildning, personer boende i förorter och pensionärer överrepresenterade i den priskänsliga gruppen. Hur det ser ut vid andra museer vet vi inte något om. Vad vi däremot vet är att den stora nedgången i *antalet* besök avklingade med tiden. Redan det andra året efter återinförandet av entréavgifter började besöksiffrorna successivt öka år för år. Sannolikt har detta även påverkat besöksmönstren så att skillnaderna mellan dem som nu besöker museerna och de som gjorde det när det var fri entré inte längre är så stora. Mot den bakgrunden anser vi det rimligt att anta att ett återinförande av fri entré vid de centrala museerna inte kommer att innebära någon drastisk förändring av besöksmönstren på några års sikt, även om sådana förändringar inte kan uteslutas.

Vid bedömningen om ett återinförande av fri entré vid de centrala museerna är rimligt eller inte bör även kostnader och alternativa lösningar övervägas. Det kan då konstateras att införandet av fri entré skulle innebära ett sammanlagt intäktsbortfall på i storleksordningen 140 miljoner kronor årligen för berörda museer. Till det kan komma ökade kostnader till följd av ökad användning av lokaler och inredning, samt eventuellt behov av ökade personalresurser till följd av ett ökat antal besök.

Dessa ökade kostnader för staten måste vägas mot möjligheterna för ökad måluppfyllelse när det gäller tillgång till kulturarv och möjlighet att delta i kulturlivet.⁶⁴

Ett syfte med kulturpolitiken är att det ska vara möjligt att ta del av ett kulturutbud som präglas av mångfald och hög kvalitet oavsett i vilken del av landet man bor. Värt att reflektera över är att ett eventuellt införande av fri entré vid centrala museer kommer att gynna museiverksamhet på bekostnad av andra kulturområden. Boende i Stockholmsregionen kommer också att gynnas, eftersom merparten av de centrala museerna ligger i Stockholm.

Analysen i denna promemoria har också visat på att museibesökare inte utgör ett tvärsnitt av befolkningen, och även om införandet av fri entré kan innebära att nya grupper i ökad utsträckning besöker museer så kommer det sannolikt inte att medföra någon drastisk förändring av besöksmönstren, åtminstone inte på några års sikt. Den väsentligaste skillnaden blir att de grupper som tidigare besökt museer kommer att fortsätta att göra så, fast i högre utsträckning.

Samlad bedömning

Vår samlade bedömning är att det är tveksamt om de ökade statliga kostnader som ett återinförande av fri entré vid de centrala museerna innebär kan väntas motsvara en ökad måluppfyllelse i tillräcklig utsträckning för att motivera kostnadsökningen.

Vi menar att man bör pröva andra sätt att få nya grupper att delta i kulturlivet – sätt som omfattar fler konst- och kulturformer och är mindre beroende av var i landet man bor. Olika system med statliga kulturcheckar kan vara ett alternativ.

Möjligheten att kanalisera ett sådant stöd genom den så kallade kultursamverkansmodellen bör prövas.

⁶³ Lampi och Orth 2008.

⁶⁴ Proposition 2009/10:3.

Referenser

- Anderson, Robert. 1998. "Is Charging Economic?" *Journal of Cultural Economics*. Vol. 22: 179–187.
- Bailey, Stephen & Falconer, Peter. 1998. "Charging for admission to museums and galleries: A framework for analyzing the impact on access." *Journal of Cultural Economics*. Vol. 22: 167–177.
- Beijer, Gustav. 2005. *Faktorer som påverkar antalet museibesökare. Konsekvenser av införandet av fri entré*. Magisteruppstats Ekonomihögskolan, Lunds universitet.
- Brodén, Daniel. 2013. *Kulturvanor i Sverige 1989–2012*. SOM-rapport nr 2013:16. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Dagens Nyheter. 2012a. "Älskade kulturtant. Utan henne stannar Kultur-Sverige." 2012-03-18. Röshammar, Martin.
- Dagens Nyheter. 2012b. "Danmark tar bort fri entré." 2012-08-29.
- Department of Culture, Media and Sport in U.K. 1997. "Review of access to national Museums and galleries." Press release DCMS 155/97, 8th December 1997.
- Falconer, Peter & Blair, Sharon. 2003. "The Governance of Museums: a study of admission charges policy in the UK." *Public Policy and Administration*. Vol. 18: 71–88.
- Heilbrun, James & Gray, Charles. 2001. *The Economics of Art and Culture*, 2nd edition, Cambridge University.
- Kulturrådet. 2006. *Fri entré till museer. Utvärdering av frientréreformen vid vissa statliga museer*.
- Kulturrådet. 2012. *Besöksutveckling och tillgänglighet för museer 2011. Redovisning av besöksutfall för statliga museer*.
- Kulturutskottet. 2012. *Kulturutskottets betänkande 2011/12:KrU*.
- Lampi, Elina & Orth, Matilda. 2009. "Who Visits the Museums? A Comparison between Stated Preferences and Observed Effects of Entrance Fees." *Kyklos*. Vol. 62: 85–102.
- Myndigheten för kulturanalys, 2012a. *Att utveckla indikatorer för utvärdering av kulturpolitik. Redovisning av ett regeringsuppdrag*. Rapport 2012:2.
- Myndigheten för kulturanalys, 2012b. *Museer 2011*. Kulturfakta 2012:2.
- Myndigheten för kulturanalys, 2013. *Besöksutveckling för museer 2012*.
- Nicolau, Juan. 2010. "Culture-sensitive tourists are more price insensitive." *Journal of Cultural Economics*. Vol. 34: 181–195.
- Nilsson, Åsa & Peurell, Erik. 2010. "Klassresor och kulturintresse." I Oskarsson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red). *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Liber.
- O'Hagan, John. 1995. "National museums: To charge or not to charge?" *Journal of Cultural Economics*. Vol. 19: 33–47.
- Proposition 2006/07:1 *Budgetpropositionen för 2007*. Fritzes.
- Proposition 2009/10:3. *Tid för kultur*. Fritzes.
- Regleringsbrev för budgetår 2013 avseende Myndigheten för kulturanalys. Regeringsbeslut 2012-12-13 Ku2012/1898/RFS.
- Statens kulturråd. 2010. *Besöksutveckling och tillgänglighet för museer 2010. Redovisning av besöksutfall för statliga museer*.
- Statistiska centralbyrån. 2013. www.scb.se
- Zieba, Marta. 2009. "Full-income and price elasticities of demand for German public theatre." *Journal of Cultural Economics*. Vol. 33: 85–108.

Bilaga 1

Besök vid centrala museer 2012, samt antal besvarade enkäter 2012

Museum	Kommun	Antal besök 2012	Antal besvarade enkäter 2012	Andel besökare bosatta i Sverige
Arbetets museum	Norrköping	209 132	385	0,96
Arkitekturmuseet	Stockholm	94 416	169	0,21
Armémuseum	Stockholm	83 473	79	0,68
Etnografiska museet	Stockholm	117 945	182	0,78
Flygvapenmuseum	Linköping	154 483	230	0,96
Gamla Uppsala museum	Uppsala	15 262	61	0,62
Glimmingehus	Simrishamn	44 212	47	0,83
Hallwylska museet	Stockholm	125 387	161	0,68
Historiska museet	Stockholm	134 325	241	0,41
Kungliga myntkabinettet	Stockholm	65 079	74	0,57
Livrustkammaren	Stockholm	262 199	374	0,72
Marinmuseum	Karlskrona	248 245	76	0,57
Medelhavsmuseet	Stockholm	225 234	266	0,87
Moderna museet	Stockholm	476 674	880	0,37
Moderna museet	Malmö	109 937	167	0,82
Musik- och teatermuseum	Stockholm	82 395	158	0,49
Nationalmuseum	Stockholm	352 171	587	0,49
Naturhistoriska riksmuseet	Stockholm	511 367	441	0,86
Nordiska museet	Stockholm	257 646	400	0,48
Prins Eugens Waldemarsudde	Stockholm	133 405	277	0,85
Sjöhistoriska museet	Stockholm	143 554	235	0,81
Skansen	Stockholm	1 415 283	2 072	0,74
Skoklosters slott	Håbo	47 771	76	0,74
Tekniska museet	Stockholm	277 423	440	0,81
Tumba bruksmuseum	Botkyrka	10 105	38	1,00
Vasamuseet	Stockholm	1 215 419	*	0,18
Världskulturmuseet	Göteborg	198 044	210	0,73
Östasiatiska museet	Stockholm	78 267	265	0,55
TOTALT		7 088 853	8 591	-- --

* Vasamuseet deltar inte i de samordnade publikundersökningarna, men lämnar uppgifter till Kulturanalys om publikens sammansättning baserat på museets egna publikundersökningar.

Ett partiellt bortfall finns för flera av enkätfrågorna.

Bilaga 2

Instruktioner för genomförande av museernas standardiserade publikundersökning

Anvisningar

I detta dokument hittar ni anvisningar för genomförande av museernas standardiserade publikundersökning. I syfte att möjliggöra samlade analyser av besöksmönstren har Myndigheten för kulturanalys utvecklat en enkät som innebär att insamlat material blir jämförbart museer emellan.

Publikundersökningen genomförs med samma metod och urvalsprinciper som 2012.

Enkäten

Enkäten består av fem frågor. Frågorna handlar om besökarnas kön, ålder, geografisk hemvist, utbildningsbakgrund och museibesöksvanor.

Urval/metod

Undersökningar ska genomföras under sammanlagt fyra veckor under 2012.

En mätperiod motsvarar två på varandra efterföljande veckor.

De bestämda mätperioderna är:

Mätperiod 1 v.18 (30 april–6 maj) och v.19 (7–13 maj) 2012

Mätperiod 2 v.31 (30 juli–5 augusti) och v.32 (6–12 augusti) 2012

Mätperiod = två på varandra efterföljande veckor

Mättillfälle = vart och ett av de (minst) tre planerade klockslagen per dag

Myndigheten för kulturanalys tillhandahåller ett schema över mättillfällena till varje museum. I schemat fördelas minst tre klockslag per dag som är gemensamma för alla museer. I schemat anges också minsta antal enkätsvar som ska samlas in per mättillfälle och per mätperiod. Urvalet av mättillfällen har konstruerats så att sammanlagt 6 000 enkätsvar erhålls under de två mätperioderna.

För att renodla undersökningen till att gälla besökare av utställningar, dvs. utesluta till exempel personer som besöker restaurang eller presentbutik, ska enkäterna distribueras vid utgång (gärna i nära anslutning till utställningslokal) till ett slumpvis urval av besökare.

Vid varje valt klockslag som framgår av schemat ska museets personal fördela en enkät till den första, andra, tredje och så vidare, besökare som lämnar museet vid det aktuella klockslaget tills det bestämda antalet svar⁶⁵ har samlats in. Om en grupp besökare lämnar museet samtidigt ska samtliga i sällskapet erhålla var sin enkät. Ett tips är att samtidigt överlämna en enkät och en penna. Det går även bra att ställa frågorna muntligt.

Vi rekommenderar att det finns en tydlig plats där besvarade enkäter kan lämnas in. När de svarande lämnar in sitt svar ska museets personal ange vilket mättillfälle enkäten tillhör genom att kryssa i rätt ruta i slutet av enkäten. Detta kan göras när hela mättillfället är genomfört eftersom samtliga svar inlämnade under ett visst mättillfälle tillhör samma mättillfälle.

Ibland kan det bli svårt att dela ut enkäter till samtliga besökare om det är många personer som passerar ut ur museet ungefär samtidigt. Vissa fel kommer att inträffa och man får räkna med en liten felmarginal, men så länge felen inte är systematiska, dvs. till exempel att man alltid missar kvinnor, tar missarna i det långa loppet ut varandra.

Personer som nekar att delta i undersökningen ska ersättas av annan liknande person inom samma mättillfälle i den mån det är möjligt. Om till exempel en medelålders man inte vill delta i

⁶⁵ Antal svar som behöver samlas in per mättillfälle anges i schemat över mättillfällena.

undersökningen kan han ersättas av en man i övre medelålder om det endast är han som passerar utgången under det aktuella mättillfället. Könet är dock prioriterat i sådana situationer. Om till exempel endast kvinnor passerar ut under ett visst mättillfälle då man ska ersätta en medelålders man, kan enkäten läggas över till nästa mättillfälle. I första hand prioriteras alltså antal enkäter som ska samlas in enligt schemat. I andra hand prioriterar man tidpunkten, dvs. mättillfället då enkäterna samlas in.

Bearbetning

De museer som använder elektroniska enkäter kan bortse från dessa instruktioner, eftersom sammanställningen till oss görs automatiskt.

Museer som använder pappersenkäter kan redovisa svaren genom att museets personal fyller i enkäten elektroniskt på den länk som finns i instruktionsmailet. Sammanställningen till oss görs då automatiskt.

Ett ytterligare alternativ för sammanställning av pappersenkäter är att använda det Excel-dokument som alla myndigheter får med instruktionsmailet. Notera att enbart de museer som använder pappersenkäter och inte väljer att redovisa i den elektroniska enkäten behöver fylla i Excel-dokumentet. Sammanställningen av enkätsvar i Excel ska skickas till Myndigheten för kulturanalys efter varje avslutad mätperiod.

Registreringen av svaren görs enligt följande:

Svar nr	Fråga 1 Kön	Fråga 2 Ålder	Fråga 3 Utbildning	Fråga 4 Besöksvanor	Fråga 5 Hemland	Fråga 5a Ev. hemkommun	Mättillfälle	Museum
1								
2								
3								

Fråga 1: Skriv **MAN** eller **KVINNA**

Fråga 2: Skriv personens ålder i **år**

Fråga 3: Skriv (denna klassificering anges även på enkäten):

- **1** för Grundskola,
- **2** för Gymnasial utbildning
- **3** för Högskola/universitet

Fråga 4: (denna klassificering anges även på enkäten)

- **1** för 0 museibesök de senaste 12 månaderna (utöver dagens besök),
- **2** för 1-3 museibesök de senaste 12 månaderna (utöver dagens besök),
- **3** för 4 – 10 museibesök de senaste 12 månaderna (utöver dagens besök),
- **4** för fler än 10 museibesök de senaste 12 månaderna (utöver dagens besök).

Fråga 5: Skriv respektive **Hemland**

Fråga 5a: Skriv respektive **Hemkommun**

Mättillfälle: Ange vid vilket av de (minst) tre planerade per dag som enkäten fylldes i.

Museum: Ange **museets namn**.

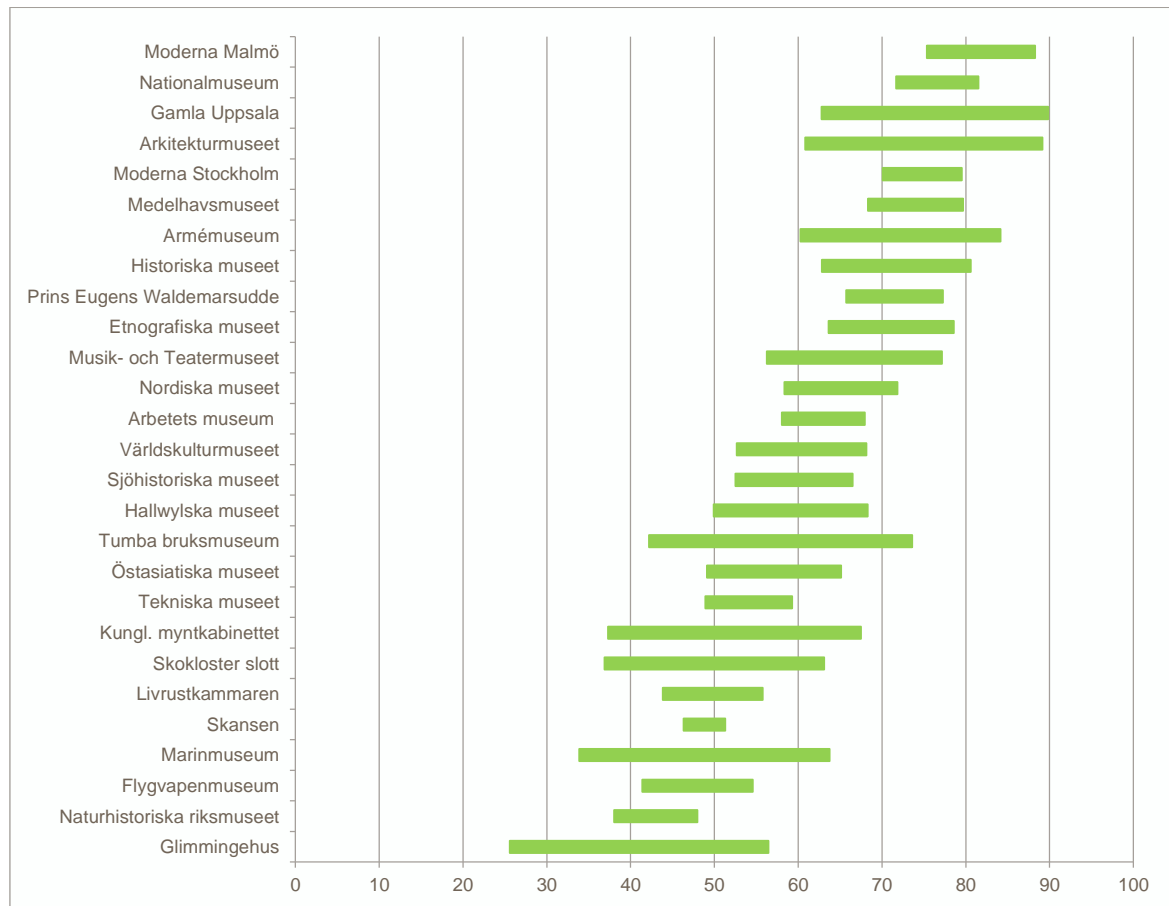
Övrig information

För att vi ska få ett underlag som är jämförbart är det nödvändigt att samtliga museer följer anvisningarna. Vi är medvetna om att majoriteten av museerna brukar ställa betydligt fler frågor i sina publikundersökningar varför vi fortfarande lämnar utrymme för olika alternativ:

1. Ni genomför undersökningen med enbart den enkät som Myndigheten för kulturanalys tillhandahåller och enligt våra anvisningar.
2. Ni genomför undersökningen med den enkät som Myndigheten för kulturanalys tillhandahåller och enligt våra anvisningar. Dessutom genomför ni en egen publikundersökning vid de tillfällen ni själva väljer.
3. Ni slår samman den enkät Myndigheten för kulturanalys tillhandahåller och eventuell egen enkät/egna frågor. Även i det här fallet ska Myndigheten för kulturanalys anvisningar följas.

Bilaga 3

Tabell över andel högutbildade museibesökare

Andelen högutbildade under publikundersökningens mätperioder 2012, för respektive museum. Procent.